

Anmeldelser

PENTTI RENVALL: Den moderna historieforskningens principer. Till svenska av författaren och KAI MIKANDER. Stockholm, Natur och Kultur, 1965. 301 s. 26,50 sv. kr.

Professor Pentti Renvall, Helsingfors, har med denne bog villet give finske historiestuderende en indføring i historisk metode, der ikke alene anviser praktiske retningslinier, men også giver den kundskabsteoretiske baggrund for dem og forsøger at placere historien som kulturfaktor. Nogen elementær lærebog skal man ikke vente sig – det svenske forlags karakteristik af bogen som »klar och lättillgänglig« skal tages med et korn salt. Af de fire nye nordiske metodefremstillinger – foruden Renvalls, H. P. Clausens, Ottar Dahls foreløbig kun stencilerede og Rolf Torstendahls – gør denne sig oftest skyldig i uklarheder, men til gengæld er den måske den mest helstøbte i opfattelsen.

I Renvalls øjne er det karakteristiske ved den moderne historieforskning, at den ser sit emne i »opkomstens och utvecklingens genetiska tidsperspektiv«. Begrebet belyses nærmere ved en skildring af dets tilblivelse og ved en beskrivelse af »Den historiska kunskapen«. Det hævdes her, at selv om al vor viden om fortiden beror på slutninger ud fra dens spor og derfor i enkeltheder er usikker, så vil dens holdbarhed underbygges af overensstemmelsen mellem de enkelte slutninger – alle de afsatte spor må passe ind i en hypotese om en given helhed. Rekonstruktion af fortiden består i at give en forklaring på samtlige spor og deres sammenhæng, der i sidste instans beror på formålet med den menneskelige virksomhed som har afsat sporene. Historikerens mulighed for at løse denne opgave vil være bestemt af hans personlige sympatier, af hans gruppes fordomme, af hans historiesyn, det vil sige hvad han anser for det væsentlige i den historiske udvikling, men først og sidst af hans menneskesyn. Renvall plæderer her for dannelsen af en objektiv-videnskabelig menneskeopfattelse baseret på psykologiens resultater. Kun med udgangspunkt i en sådan, systematisk opbygget menneskeopfattelse kan historikeren bedømme, på hvilke punkter for eks. ideologiske teorier gør vold på virkeligheden. Renvall er ikke marxist!

På baggrund af denne videnskabsteori behandles kilderne, dels syste-

matisk, dels som redskaber for historieforskningen. Renvalls kildesystematik er noget uklar, idet han skelner mellem »de rena lämningarna« og »de framställande källorna« og i den sidste gruppe igen mellem det der er »kvarleva« af ophavssituationen og det der henviser til noget uden for denne, her kaldet »tradition«. Der er således tale om en slags synkretisme mellem levning/beretning-sondringen og skellet mellem stumme og talende kilder, uden at Erslevs påvisning af, at grupperingen er bestemt af historikerens brug af materialet, er gentaget her. Problemet synes ikke at spille nogen væsentlig rolle for Renvall, og i praksis beskæftiger han sig – på grund af sin særlige interesse for funktions-aspektet – i overvejende grad med »kvarleva«-kilder, nemlig arkivalisk materiale, så uklarheden afstedkommer ikke nogen større forvirring. Man kan måske sige, at de berettende kilder er stedmoderligt behandlet, men man kan udmærket finde hjælp til udnyttelsen også af den slags materiale i afsnittet om kildernes anvendelse.

Med velgørende sikkerhed behandler Renvall kildekritikken ud fra de overordnede faktorer: den ydre kritik tjener til at bestemme kildens funktionelle felt, den indre søger kildens virkelighedsgrundlag i lyset af funktionen. I stedet for at betragte tendens, afhængighed osv. som universalnøgler til kilderne anbefaler Renvall, at man tilegner sig en indstilling til materialet der går ud på stadig at spørge: »Är förhållandet mellan denna uppgift och källans helhet eller tendens sådant att källan inte har en benägenhet att framställa saken på något sätt ensidigt?« (s. 170). Ud fra en sådan helhedsopfattelse skal man også betragte og bruge reglerne om værdien af flere uafhængige kilders samstemmige vidnesbyrd og om e silentio-slutningers tilladelighed.

Derfor skal man, når man forsøger at rekonstruere fortiden, være opmærksom på det der binder de enkelte træk sammen til en helhed. Gælder det en fortidig personlighed, skal man ikke forsøge at »leve sig ind i« hans inderste motiver, men søge de strukturelle træk i hans virksomhed som kan sluttes ud fra hans ydre handlinger. Som illustration nævner Renvall her Gustav Vasa, bag hvis kirkelige, økonomiske og personelle politik han sporer den samme svigtende evne til at skelne mellem herskerstillingen og rollen som privatperson. Et eksempel af en lidt anden, nok så givende art har Renvall fundet i Arvi Korhonens indkredsning af den iøvrigt temmelig ukendte Erik Anderssons rolle i 30-årskrigen ved at se hans virksomhed i lyset af, hvad man ellers ved om Gustav Adolfs strategi og tidens militære forhold i det hele taget, altså et ret omfattende miljø af de anliggender som Erik Anderssons virksomhed tangerede, belyst ved et materiale der kun i ringe omfang nævner ham direkte.

På samme måde må man til skildringen af en periodes, en lokalitets eller et emnes historie opsøge de karakteristiske træk, men Renvall be-

toner stærkt, at man ikke må holde sig til de foreteelser nutiden finder mest betydningsfulde, men ved et studium af enkelttilfældene prøve at finde frem til det der betød noget for datiden – således som Erik Lönnroth har vist, at det der var afgørende for unionstilhængerne i det 15. århundredes Sverige mindre var selve unionen end de muligheder den frembød for at hævde et konstitutionelt styre, et regimen politicum.

Som væsentlige hjælpemidler til at skabe overblik over historiens mangfoldighed nævner Renvall begreberne type, struktur og udvikling. Typedannelsen, der for ham består i en klassificering af en række tilfælde på basis af karakteristiske kendetegn uden alt for strenge krav om at hvert enkelt tilfælde rummer alle de pågældende karakteristika, finder han mindre værdifuld, fordi den er en virkelighedsfremmed abstraktion, men både struktur- og udviklingsbegrebet bærer kontrollen i sig selv: hvis der optræder et nyt konkret tilfælde der ikke passer ind i den etablerede helhed, er det helheden der er forkert opfattet og må formuleres om så den også dækker det nye tilfælde.

Så langt så godt – man vil kunne se, at professor Renvall i høj grad har formået at indpasse væsentlige sider af historieforskningen i sin helhedsopfattelse. Hertil kommer, at han belyser sine tanker med gode eksempler fra sine egne og andres studier. Man kan også følge ham når han hævder, at beskæftigelsen med strukturer og udviklingsforløb fører så dybt ned i menneskelivet, at der ikke er grund til at skelne mellem på den ene side en historieforskning af rent intellektuel interesse, på den anden en beskæftigelse med historien »som visserligen talar djupare till hele människan men som i sin egenskap av tankediktning är utan verklighetsgiltighet« (s. 281) – altså det skel Erslev satte mellem historieforskning og historieskrivning.

Men så sker der det, at Renvall glider fra at tale om udviklingsbegrebet som hjælpemiddel til erkendelse af fortiden over til at tale om »udviklingen«, om det han finder er karakteristisk for forandringerne i den sjælelige struktur fra antikken til nutiden, sammenfattet i følgende sætning: »Två linjer av förändringar har sålunda förlöpt parallellt med varandra: å ena sidan har den mänskliga tanken och inställningen kontinuerligt gått över från det konkreta till det abstrakta, å andra sidan har allt vidare kretsar inträtt i denna förändringsprocess, så att nuförtiden praktiskt taget hela folket deltar i strävandet till det rikare och mera mångskiftande mänskliga liv som dessa förändringar i allt högre grad har möjliggjort« (s. 289). Det er ikke vanskeligt at finde eksempler, der ikke passer ind i denne helhed, eller at påpege svagheder i Renvalls argumentation for den. Når han taler om, at »den medeltida människan i stort sett (levde) bunden vid sinnesintrycken« (s. 288), må det – hvis der overhovedet er kildegrundlag for et sådant middelaldermenneske – dreje sig om en finsk specialitet. Skulle man endelig nævne et karakteri-

stisk træk ved det middelalderlige åndsliv, ville man vel netop fremhæve dets brug af symboler. Dette alt for groft tegnede udviklingsbegreb svækker bogens sidste afsnit, gør det til en slags negativ illustration til den foregående fremstilling.

Den glidning fra historikerens sfære – udviklingsbegrebet som teknisk hjælpemiddel – til den fortidige virkelighed, som vi her må registrere som en lapsus, gør sig også gældende andre steder i bogen. Gang på gang konstaterer man, at »helheder«, »strukturer« osv. først betragtes som arbejdshypoteser, men siden opfattes som selve fortidens sammenhænge. Dette er en følge af Renvalls tro på muligheden af at nå den fortidige virkelighed, ikke ved pr. kildekritik at etablere sikre udgangspunkter, men ved den modsigelsesfrie sammenhæng mellem de slutninger man drager af alle relevante spor, dog under forudsætning af at al uvedkommende indflydelse er elimineret – især historikerens besværlige individualitet. Dette viser Renvall vejen til ved sit krav om tilvejebringelse af en objektiv-videnskabelig menneskeopfattelse, idet, som han så rigtigt siger: »Såväl det som historikern anser som fakta som hans tolkning av fakta är helt beroende av hans människouppfattning« (s. 75). Man kan have sine tvivl om muligheden af at udforme et sådant, almindelig anerkendt menneskesyn, der sikrer den åbenhed over for det uvante, som hører til historikerens vigtigste udstyr, men der er sikkert mange historikere der på Renvalls præmisser vil regne det for teoretisk muligt at nå selve fortiden.

For andre er dette ikke hovedsagen. De finder historien dér hvor historikeren møder fortiden, spørgsmålet om subjektivitet og objektivitet reduceres for dem til et krav om, at den der vil formidle fortiden til sine medmennesker føler sig forpligtet af den sandhed han kan finde – det er kort sagt som erkendelsesform historien efter denne opfattelse har sin »tjuskraft och värde«, noget som Renvall oplever i den kulturbevidsthed, den videre horisont og mere nuancerede etik, som kan hentes i det historiske stof.

Det skal imidlertid ikke lægges professor Renvall til last, at han har holdt sig til sin grundopfattelse; tværtimod er man ham taknemmelig for at han så konsekvent har gennemført den, og for at han ved sin understregning af sammenhængen mellem de historiske foreteelser har vist vejen til en mere frugtbar historisk diskussion end man kunne føre så længe man holdt sig til isolerede fakta.

INGE SKOVGAARD-PETERSEN